

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

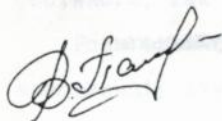
ПАЧУК Вікторія Володимирівна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ
ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВИКЛАДАЧА ЗИЩОЇ ШКОЛИ
/на матеріалі викладання іноземної мови
в технічному вузі/

ІЗ.00.04 - професійна педагогіка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ - 1996

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Болинському державному університеті імені Лесі Українки.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент
Кримська Ганна Іллівна

Офіційні опоненти - доктор психологічних наук, професор,
дійсний член АПН України
Моляко Валентин Олексійович

кандидат педагогічних наук, доцент
Петровська Тетяна Валентинівна

Провідна установа - Чернівецький державний університет
ім. Д.Федьковича

Захист відбудеться "13" листопада 1996 року о 14 год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інститу-
ті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за
адресою: 254 060, м.Київ, вул.М.Берлинського, 9, 5-й поверх,
зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педа-
гогіки і психології професійної освіти АПН України /254 060,
м. Київ, вул. М.Берлинського, 9/.

Автореферат розіслано "30" вересня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М.Цибульська

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00760559 (W)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і ступінь дослідженості теми. У процесі становлення української державності постала необхідність приведення у відповідність до нових умов розвитку суспільства системи народної освіти. Особливої актуальності набуває проблема професіоналізму педагогічної діяльності, розв'язання якої є гарантом функціонування усіх суспільних інститутів. Саме тому одним із основних шляхів реформування освіти, визначених Державною національною програмою "Освіта" /"Україна ХХІ століття"/, є підготовка нової генерації педагогічних кадрів, безперервна освіта педагогічних працівників, підвищення їх професіоналізму, освітнього і загальнокультурного рівня.

У зв'язку з тим, що суспільство стає все більш відкритим, із розвитком і подальшим зміцненням міжнародних політичних, економічних, культурних зв'язків відбувається процес формування реального соціального замовлення відносно іноземних мов. Особливого суспільного і особистісного значення набуває викладання іноземних мов у закладах вищої технічної освіти, оскільки знання іноземної мови є суттєвим чинником фахової компетентності майбутніх спеціалістів. Разом з тим практика і численні дослідження переконують, що рівень знань, умінь та навичок з іноземної мови у студентів і випускників вищих технічних навчальних закладів є недостатнім для задоволення потреб як професійного, так і особистого характеру.

Розв'язання суперечностей між наявним рівнем іномовної компетенції студентів закладів вищої технічної освіти і соціальним замовленням суспільства, яке розглядає володіння іноземною мовою як "інструмент інтеграції нашої духовної сфери у світову" /М.Горкун/ і передбачає спідкування у всіх галузях

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

діяльності з метою задоволення суспільних і особистих інтересів й потреб, неможливе без урахування результатів досліджень з проблем, пов'язаних з професіоналізмом викладання іноземної мови, із продуктивністю фахової діяльності викладача.

Слід зазначити, що історико-теоретичні аспекти педагогіки вищої школи, питання методики навчання і виховання широко висвітлені у працях ряду авторів /А.М.Алексюк, С.І.Архангельський, А.А.Вербицький, В.М.Вергасов, А.П.Верхола, І.А.Зязюн, Є.В.Калінкін, В.К.Майборода, Ф.Янушкевич, І.Райт та ін./, в окремих публікаціях та дисертаційних дослідженнях дано аналіз фахової діяльності викладача /А.В.Барабаншиков, Г.К.Воеводська, З.Ф.Бсарева, О.В.Салкова, Г.Б.Скок та ін./, розкрито питання методики викладання іноземної мови у школі та вузі, в тому числі технічному /Є.В.Агаркова, М.А.Аріян, І.М.Берман, В.І.Вишневський, Р.П.Мільруд, О.Б.Тарнопольський та ін./. Проте значно менше досліджень присвячено вивченню особливостей професійної діяльності саме викладача іноземної мови вищого технічного навчального закладу /Г.А.Лобич, Г.І.Михалевська/. Тому проблема професіоналізму викладання іноземної мови, а також визначених факторів, що здійснюють позитивний і негативний вплив на його динаміку у технічному вузі як педагогічній системі, є практично нерозробленою і потребує всебічного комплексного вивчення.

Слід підкреслити, що з точки зору теорії функціонування педагогічних систем /Н.В.Кузьміна/ професіоналізм викладача іноземної мови вищого технічного навчального закладу є суттєвим чинником вдосконалення усієї системи народної освіти як педагогічної системи /ПС/, а також її підсистем, кожна з яких, у свою чергу, може бути розглянута як самостійна ПС, а саме:

ПС "вища технічна освіта", ПС "вищий технічний навчальний заклад", ПС "підвищення кваліфікації педагогічних кадрів", ПС "індивідуальна фахова діяльність педагога", ПС "індивідуальна навчально-виховна діяльність студента". Проте недостатньо дослідженими є чинники, що сприяють і перешкоджають зростанню професіоналізму викладача на тих рівнях, на яких він діє як суб'єкт фахової діяльності, у тому числі і на рівнях ПС.

Таким чином, актуальність теми нашого дослідження зумовлена:

- соціальним замовленням суспільства щодо підвищення рівня професіоналізму діяльності в усіх сферах суспільного виробництва, у тому числі й у сфері освіти;

- суперечністю між соціальною потребою у глибокому оволодінні іноземними мовами випускниками технічних вузів і реальним рівнем їх мовленнєвої компетенції;

- тим, що розробка проблеми факторів підвищення професіоналізму викладання іноземних мов у технічному вузі має важливе економічне /актуалізує педагогічний потенціал і сприяє формуванню спеціаліста відповідно до вимог інформаційно-технологічної революції/, соціальне /формує уявлення про професіоналізм як про особистісну і суспільну цінність, як про вищу мету у всіх сферах діяльності/ і наукове /виступає засобом пізнання інтелектуальних та професійних можливостей людей/ знання.

Об'єкт дослідження - процес індивідуальної фахової діяльності викладача іноземної мови.

Предмет дослідження - основні психолого-педагогічні фактори, що впливають на динаміку професіоналізму викладача іноземної мови технічного вузу.

Мета дослідження - виявити основні психолого-педагогічні фактори, що впливають на динаміку професіоналізму викладача іноземної мови технічного вузу, та розробити методичні рекомендації для студентів та викладачів вищих технічних навчальних закладів.

Гіпотеза дослідження. Здійснюючи дослідження, ми виходили з припущення про те, що:

- рівень професіоналізму не тільки визначає продуктивність індивідуальної фахової діяльності викладача як педагогічної системи, але й знаходить кількісне і якісне відображення у всіх структурних і функціональних елементах цієї системи;
- динаміка професіоналізму викладача залежить від об'єктивних, об'єктивно-суб'єктивних та суб'єктивних факторів. Вплив зазначених факторів на динаміку професіоналізму є різним.

Мета і гіпотеза дослідження зумовили такі його завдання:

- провести теоретичний аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду вивчення проблеми професіоналізму взагалі та професіоналізму педагогічної діяльності зокрема;
- дати змістовну та структурну інтерпретацію професіоналізму викладання іноземної мови у педагогічній системі "технічний вуз";
- розробити психолого-педагогічний інструментарій для діагностики і вивчення різних рівнів професіоналізму викладачів іноземних мов;
- дослідити особливості індивідуальної фахової діяльності викладачів із різним рівнем професіоналізму;
- виявити і проаналізувати фактори впливу на динаміку професіоналізму викладача іноземної мови технічного вузу.

Методологічна основа дослідження - психолого-педагогічна

концепція, орієнтована на вивчення людини як об'єкта комплексних досліджень, а саме як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності та індивідуальності /Б.Г.Ананьєв, В.С.Мерлін, Є.А.Климов, Дж.Левінджер та ін./ . У світлі цієї концепції людина розглядається як динамічна система, що постійно розвивається, змінюється, отримує нові особистісні й індивідуально-психологічні якості, які забезпечують широкі можливості соціальної і професійної адаптації. Системоутворюючим фактором у комплексному дослідженні людини як суб'єкта праці, спілкування та пізнання у генезисі та розвитку є вихід на індивідуальність, яка визначається як "синтез властивостей замкненої системи, що саморегулюється" /Б.Г.Ананьєв/ або як унікальне явище, що має власний світ, самосвідомість і саморегуляцію поведінки.

У дослідженні ми також виходили із теорії про системно-структурний підхід /П.К.Анохін, М.А.Данилов, В.М.Малінін, В.П.Беспалько та ін./, теорії функціонування педагогічних систем /Н.В.Кузьміна/, теорії психологічної структури діяльності педагога /Н.В.Кузьміна/, теорії психічного як процесу /С.Л.Рубінштейн, А.В.Брушлинський/, теорії діяльності, орієнтованої на процес /М.Чіксентмихайя/.

У ході дослідження застосовувались методи різних рівнів: організаційні /порівняльний, комплексний/, теоретичні /аналіз психолого-педагогічної, соціологічної, філософської літератури, синтез емпіричного матеріалу, узагальнення/, емпіричні /діагностичні - анкетування, інтерв'ю, рейтинг, ауторейтинг, бесіди; обсерваційні - пряме і опосередковане спостереження; прогностичні - шкалювання; експериментальні - констатуючий і пошуковий експеримент; праксиметричні - аналіз продуктів ді-

яльності як викладачів, так і студентів; системний, рівневий та математичний аналіз/.

Дослідження проводилось на базі чотирьох вузів України /Луцького індустріального інституту, Волинського державного університету ім. Лесі Українки, Української державної академії водного господарства, Українського державного університету харчових технологій/ і охоплювало 50 викладачів іноземних мов і 392 студенти цих вузів.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- виявлено та теоретично й експериментально обгрунтовано об'єктивні, об'єктивно-суб'єктивні та суб'єктивні фактори впливу на динаміку професіоналізму викладача іноземної мови технічного вузу;
- науково обгрунтовано моделі фахових знань і педагогічного спілкування викладача іноземної мови технічного вузу;
- виявлено та проаналізовано психолого-педагогічні особливості фахової діяльності викладачів іноземної мови різного рівня професіоналізму.

Теоретична значущість роботи полягає у розширенні та поглибленні уявлень про професіоналізм у цілому і професіоналізм педагогічної діяльності зокрема; у розробці критеріїв професіоналізму викладача іноземної мови технічного вузу; у реалізації ідей системного та акмеологічного підходів до вивчення фахової діяльності, ідеї діяльності, спрямованої на процес, ідеї всебічності фахово-особистісного розвитку, інтеграції факторів й індивідуалізації фахової підготовки викладачів вищої школи.

Практична цінність дослідження визначається тим, що ідеї та матеріали дослідження використані у розробці методичних

рекомендацій та навчальних посібників для студентів та викладачів вузів. Комплексна методика діагностики і вивчення рівнів професіоналізму викладачів іноземних мов технічного вузу може бути використана викладачами з метою аналізу фахової діяльності і вдосконалення викладання іноземної мови у вузі.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечувались методологічним обґрунтуванням теоретичних положень у розв'язанні завдань емпіричного дослідження, використанням комплексу методів, адекватних меті і завданням дослідження, співвідношенням якісного і кількісного аналізу отриманих результатів, коректним застосуванням математичних методів обробки емпіричних даних.

Апробація роботи. Основні положення та результати дослідження апробовані у виступах на конференціях:

- 1st National TESOL Ukraine Conference "New Strategies and Practices in TESOL" /Vinnytsia, 1996/;
- науково-практичній конференції "Проблеми оновлення змісту і методів шкільної соціально-гуманітарної та світоглядної освіти" /Луцьк, 1996/;
- міжнародній науково-практичній конференції "Педагогічна технологія у сучасному вузі" /Луцьк, 1995/;
- міжнародній науково-практичній конференції "Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості" /Київ-Луцьк, 1994/;
- міжнародній конференції "Школа майбутнього. Гуманізація та гуманітаризація освіти" /Луцьк, 1993/;
- щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Волинського державного університету ім. Лесі Українки /1992-1996 рр./. Основний зміст і результати дослідження висвітлені у 12 публікаціях.

Впровадження у практику. Матеріали дослідження використуються у педагогічному процесі Волинського державного університету ім. Лесі Українки /у викладанні курсів теорії та історії педагогіки, основ педагогічної технології, а також у розробці та впровадженні експериментального курсу акмеології/ та Луцького індустріального інституту /основні ідеї дослідження використані при підготовці навчальних посібників з англійської мови для студентів і викладачів втузу/.

На захист виносяться такі основні положення:

1. Існує зв'язок між рівнем професіоналізму та якісними і кількісними характеристиками ПС "індивідуальна фахова діяльність викладача". Рівень професіоналізму викладача не тільки залежить від рівня сформованості знань, умінь та навичок, пов'язаних із структурними та функціональними елементами зазначеної ПС, але й здійснює на них зворотний вплив.

2. Динаміка професіоналізму викладача залежить від позитивного і негативного впливу об'єктивних, об'єктивно-суб'єктивних і суб'єктивних факторів. Суб'єктивні фактори мають безпосередній вплив на динаміку професіоналізму викладача, а об'єктивні і об'єктивно-суб'єктивні - опосередкований.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку основної використаної літератури, додатків. Зміст роботи викладений на 153 сторінках і включає 24 таблиці, 12 малюнків, 7 схем.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, гіпотезу і завдання; викладено методи та етапи дослідження; розкрито наукову новизну, теоре-

тичну і практичну значущість роботи, положення, що виносяться на захист; розкрито стан апробації та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі "Теоретичні засади професіоналізму педагогічної діяльності" розкривається зміст основних понять "професіоналізм", "професіонал", "професіоналізм педагогічної діяльності"; проводиться аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури, присвяченої проблемі професіоналізму та професійного розвитку; визначається базовий критерій і дається інтерпретація змісту і структури професіоналізму викладача іноземної мови технічного вузу.

На основі аналізу та узагальнення наукової літератури встановлено, що поняття "професіоналізм" є одним із ключових понять акмеології як нової науки, що виникла на межі природничих, суспільних та гуманітарних дисциплін і вивчає закономірності і механізми розвитку людини на ступені її зрілості і "особливо при досягненні нею найбільш високого рівня у цьому розвитку" /А.А.Бодальов/. Разом з тим у сучасній психолого-педагогічній літературі немає єдиних підходів у трактуванні цього поняття. Зокрема, одні автори ототожнюють поняття "професіоналізм" і "майстерність" /С.І.Іванова/. Інші вважають, що професіоналізм - це певний рівень сформованості майстерності /Ю.К.Бабанський/. І.Ф.Харламов, навпаки, розглядає професіоналізм як сукупність умілості, майстерності, творчості і новаторства. К.Левітан, Л.Мнацаканян дотримуються точки зору, що професіоналізм - це професійна самосвідомість, "професійне я". І.Д.Багаєва підкреслює, що поняття "професіоналізм" є поняттям більш високого рівня, яке має лише окремі точки дотику з "майстерністю".

У визначенні суті професіоналізму ми поділяємо позицію Н.В.Кузьміної, яка під цим поняттям розуміє якісну характеристику суб'єкта діяльності, що визначається мірою володіння ним сучасними засобами і сучасним змістом розв'язання професійних завдань. Професіоналізм піддається вимірюванню. Його основний критерій - кінцевий результат фахової діяльності суб'єкта, певне соціальне замовлення. У свою чергу, професіоналізм педагогічної діяльності - це мистецтво педагога формувати у наявного складу учнів /студентів/ готовність до продуктивного розв'язання завдань у подальшій системі засобами свого предмета /спеціальності/ за час, відведений на навчально-виховний процес /Н.В.Кузьміна, І.Д.Багаєва/. Структура професіоналізму педагогічної діяльності інваріантна щодо усіх педагогічних систем і включає професіоналізм знань, професіоналізм педагогічного спілкування та професіоналізм самовдосконалення /І.Д.Багаєва/.

Контент-аналіз наукової літератури дозволив констатувати також різноманітність поглядів на природу, джерела та фактори розвитку професіоналізму. У розділі розглядаються особливості трактування професійного розвитку з точки зору диференційно-діагностичного /Ф.Парсонс, Г.Мюнстенберг, Г.Боген/, психодинамічного /У.Мозер, Е.Бордін, Е.Роу/, типологічного /Д.Холланд/ напрямків, напрямків теорії рішень /Х.Томе, Г.Рис, Д.Тідеман, О'Хара/, теорії структурно-діахронічного розвитку особистості /Дж.Левінджер/, теорії діяльності, орієнтованої на процес /М.Чіксентмихайя/. Характеризуються основні підходи і тенденції у вивченні суті і особливостей професіоналізму в цілому /Б.Г.Ананьєв, А.А.Бодальов, В.А.Бодров, К.М.Гуревич, Є.М.Іванова, Є.А.Климов, В.О.Моляко, В.Д.Шадріков, Дж.Глаасер

та ін./ та професіоналізму педагогічної діяльності зокрема /І.Д.Багаєва, Н.В.Кузьміна, Г.І.Кримська, Т.В.Петровська та ін./ . Разом з тим зазначається, що проблеми, пов'язані з фаховою діяльністю викладача вищої школи, вивчені недостатньо, лише у загальних рисах /А.В.Барабанчиков, Г.К.Воеводська, З.Ф.Єсарєва, Л.Я.Радужкевич, О.В.Салкова, Г.Б.Скок та ін./ . Тому постає необхідність всебічного комплексного вивчення проблеми професіоналізму викладання іноземної мови, його особливостей та факторів підвищення у педагогічній системі "технічний вуз".

На основі контент-аналізу психолого-педагогічної літератури, програмних документів з питань освіти, вивчення досвіду роботи викладачів вищої школи ми дійшли висновку, що професіоналізм викладання іноземної мови у технічному вузі - це міра володіння викладачем продуктивними технологіями формування у студентів стійких знань, умінь та навичок з іноземної мови, достатніх для розв'язання фахових та особистісних завдань. Базовий критерій професіоналізму викладача іноземної мови вищого технічного навчального закладу - рівень знань студентів з іноземної мови, що визначається уміннями вести бесіду, перекладати літературу із спеціальності, усно і письмово висловлювати свої думки, написати ділового листа, анотацію, використовувати іноземну мову у повсякденному житті і навчанні, самостійно працювати над предметом.

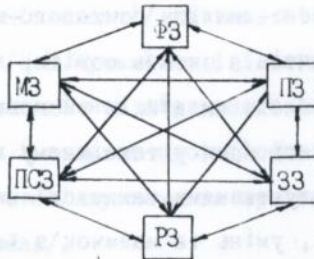
Професіоналізм викладача іноземної мови технічного вузу ми розглядаємо як цілісну динамічну систему, до якої входять такі структурні елементи: професіоналізм знань, професіоналізм педагогічного спілкування, професіоналізм самовдосконалення.

Суть професіоналізму знань викладача іноземної мови вищого

технічного навчального закладу полягає у глибокому оволодінні комплексом фахових знань. До них ми віднесли філологічні /ФЗ/, методичні /МЗ/, педагогічні /ПЗ/, психологічні /ПСЗ/, загальні /ЗЗ/ та рефлексивні /РЗ/ знання. Для структури фахових знань характерна взаємна інтерференція блоків знань /див. схему 1/. Тому несформованість знань окремого блоку структури негативно впливає на інші блоки знань, що призводить до обмеженості і малопродуктивності викладання.

Схема 1

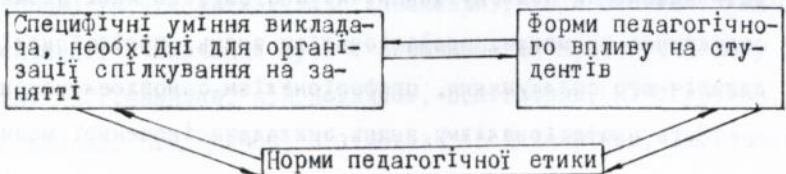
МОДЕЛЬ ФАХОВИХ ЗНАНЬ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ВТУЗУ

Суть професіоналізму педагогічного спілкування як готовності і вміння використовувати систему фахових знань на практиці полягає в мірі оволодіння викладачем специфічними групами умінь, необхідних для організації спілкування, та формами педагогічного впливу на студентів на основі дотримання норм педагогічної етики /див. схему 2/. Для структури педагогічного

Схема 2

МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТЕХНІЧНОГО ВУЗУ

спілкування викладача також характерна взаємна інтерференція компонентів цієї структури.

Професіоналізм самовдосконалення забезпечує динамічність, розвиток цілісної системи "професіоналізм викладача". Його суть полягає перш за все у глибокому усвідомленні викладачем необхідності постійного фахового розвитку та у практичних діях, спрямованих на досягнення більш високого фахового рівня, які передбачають оновлення та поповнення блоків фахових знань, корекцію фахових стратегій, критичний професійний самоаналіз.

Особливістю професіоналізму викладання іноземної мови у вузі є те, що при конструюванні технології навчання і виховання викладач повинен усвідомлювати та використовувати двоєдину функцію іноземної мови як засобу спілкування і засобу пізнання з урахуванням реалій технічного вузу /недостатня кількість навчальних годин, низький рівень знань студентів і т.п./.

У другому розділі "Експериментальне дослідження факторів впливу на динаміку професіоналізму викладача іноземної мови технічного вузу" викладено хід та результати констатуючого і пошукового експериментів; визначено особливості індивідуальної фахової діяльності викладачів різного рівня професіоналізму; обґрунтовано основні психолого-педагогічні фактори впливу на динаміку професіоналізму викладача іноземної мови вищого технічного навчального закладу.

З метою дослідження особливостей фахової діяльності викладачів іноземних мов різного рівня професіоналізму і визначення на цій основі психолого-педагогічних факторів впливу на їх фахову динаміку ми вивчали індивідуальну фахову діяльність викладачів з використанням принципів системно-структурного і акмеологічного підходів /Н.В.Кузьміна/.

Системно-структурний підхід до вивчення індивідуальної фахової діяльності викладача полягає у тому, що ця діяльність досліджується як педагогічна система /ПС/, у яку входять структурні /цілі, навчальна інформація, засоби педагогічної комунікації, студенти, викладач/ і функціональні /гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаторський / компоненти.

Акселогічний підхід до вивчення індивідуальної фахової діяльності викладачів полягає у дослідженні принципів особливостей їх діяльності як професіоналів того чи іншого рівня, що, власне, і дозволяє виділити характерні відмінності у їх фаховій активності, а отже, і визначити суттєві фактори впливу на фахову динаміку.

Дослідження індивідуальної фахової діяльності викладачів проводилось у процесі проведення констатуючого і пошукового експериментів.

На першому етапі констатуючого експерименту з метою діагностики рівнів професіоналізму викладачів іноземних мов втузу за базовим критерієм було опитано 392 студенти чотирьох вузів України. Для цього було використано самооцінку загального рівня знань студентів з іноземної мови та окремих параметрів цього рівня /умінь і навичок/, що дало змогу отримати дані на 50 викладачів іноземних мов цих вузів. Обробка отриманих даних передбачала виведення середніх результатів для кожної студентської групи, у якій працює той чи інший викладач. Було встановлено, що переважна кількість викладачів має середній /42%/ і низький /33%/ рівні професіоналізму, і лише 25 % - рівень професіоналізму, вищий середнього. Викладачів вищого рівня професіоналізму за базовим критерієм у зазначених вузах не ви-

явилось.

Оскільки одним із методологічних принципів нашого дослідження є "вихід на індивідуальність" /Б.Г.Ананьєв/ у процесі аналізу фахової діяльності, на другому етапі констатуючого експерименту з метою монографічного /більш ретельного і всебічного / вивчення було сформовано вибірккову сукупність із числа 12 викладачів іноземних мов втузу / з них 3 викладачі - вище середнього рівня професіоналізму /ВСП/, 5 - середнього /СП/, 4 - низького /НП// і 3 викладачів факультету іноземних мов університету, яких було відібрано для виявлення особливостей фахової діяльності викладачів іноземної мови вищого рівня професіоналізму /ВР/. Також на другому етапі констатуючого експерименту у якості експертів брало участь 223 студенти технічного вузу і 12 - факультету іноземних мов.

У результаті констатуючого експерименту було визначено рівні професіоналізму викладачів іноземної мови, що увійшли до вибіркової сукупності, і дано характеристику цих рівнів за базовим критерієм.

Метою пошукового експерименту було виявлення факторів впливу на динаміку професіоналізму викладачів на усіх рівнях ПС "індивідуальна фахова діяльність". Для цього було проведено багатокритеріальний структурно-функціональний аналіз індивідуальних систем фахової діяльності викладачів, в результаті чого було визначено особливості діяльності викладачів різного рівня професіоналізму /див. табл. I/ і на цій основі створено теоретико-експериментальну базу для аналізу і обґрунтування факторів впливу на динаміку професіоналізму викладача іноземної мови технічного вузу.

На основі синтезу отриманого емпіричного матеріалу було

Таблиця І

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ
ІНОЗЕМНИХ МОВ РІЗНОГО РІВНЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Рівні ПС: "індиві- дуальна фахова д-сть"		Критерії і параметри дослідження	Рівні професіо- налізму виклада- чів						
			ВРП: ВСРП: СРП: НРП						
1	2	3	4	5	6	7			
елементів	МЕТА	:орієнтація на соціальне замовлення	:+++:+	:	-	:	-		
		:орієнтація на програму з іноз. мов	:+ :+++	:++	:	-			
	НАВЧАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ	:орієнтація на актуалізацію фахово- особистісного потенціалу	:+++:+	:	-	:	-		
		:орієнтація на власні, глибоко інди- відуальні цілі /скоріше провести за- няття і т.п./	- : -	:	-	:	+++		
		:здійснення навчання	:+++:+	:++	:	+			
		:здійснення виховання	:+++:+	:	+	:	-		
		:міжпредметні зв'язки	:+++:+	:	-	:	-		
		:внутрішньопредметні зв'язки	:+++:+	:	+	:	-		
		:аутентичність	:+++:+	:	-	:	-		
		:проблемно-розвиваючий матеріал	:+++:+	:	+	:	-		
структурних	ЗАСОБИ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	:комунікативна спрямованість	:+++:+	:	-	:	-		
		:виховна спрямованість	:+++:+	:	-	:	-		
	СТУДЕНТИ	:стимулювання творчості студентів	:+++:+	:	-	:	-		
		:володіння комунікативними вміннями	:+++:+	:	+	:	-		
		:володіння формами пед. впливу	:+++:+	:	-	:	-		
		:використання усіх видів навчального спілкування	:+++:+	:	-	:	-		
		:домінування активності викладача	- : +	:++	:	+++			
		:домінування активності студентів	:+++:-	:	-	:	-		
		:домінування активності більшості студентів	:+++:+	:	-	:	-		
		:захоювання ділового спілкування	:+++:+	:	+	:	-		
Рівень	ВІКЛА- ДАЧ	:організація діяльності студентів	:+++:+	:++	:	+			
		:організація діяльності студентів	:+++:+	:++	:	+			
	СТУДЕНТИ	:дотримання норм пед. етики	:+++:+	:++	:	+			
		:рівень знань та вмінь з іноз. мови	:+++:+	:	+	:	+		
		:рівень інтересу до іноз. мови	:+++:+	:++	:	+++			
		:рівень інтересу до заняття	:+++:+	:	+	:	+		
		:рівень впливу іноз. мови як навча- льного предмета	:+++:+	:	+	:	+		
		:рівень поваги до викладача	:+++:+	:++	:	+			
		:рівень задоволеності співпрацею з викладачем	:+++:+	:++	:	+			
		:оцінка фахово-особистісних якостей викладача	:+++:+	:++	:	+			
ВІКЛА- ДАЧ	:рівень задоволеності фаховою д-стю	:+++:+	:	+	:	+			
	:рівень фахово-особистісної самореф- лексії:	:+++:+	:	+	:	-			
		: - адекватність фахових самооцінок	:+++:+	:	+	:	-		

1	2	3	4	5	6	7
		: - адекватність уявлень про фаховий ідеал	+++	+	+	-
		: потреба у фаховому самовдосконаленні	+++	+	+	-
		: активне самовдосконалення	+++	+	+	-
		: рівень інтересу до професії	+++	+	+	+
		: соціальна домінантність	+++	+	+	-
		: "захисна" екстернальність	-	-	+	+++
		: фахова дезадаптація	-	-	-	+++
		: творча актуалізація фахово-особистісного потенціалу	+++	+	-	-
		: насолода процесом фахової діяльності	+	-	-	-
		: ті				
Рівень функціональних елементів		: сформованість умінь, пов'язаних з:				
		: конструктивним компонентом	+++	+	+	+
		: комунікативним компонентом	+++	+	+	+
		: організаторським компонентом	+++	+	+	+
		: гностичним компонентом	+++	+	+	-
	: проектувальним компонентом	+++	+	+	-	

Умовні позначення: +++ - високий рівень вираженості ознаки; ++ - середній рівень вираженості ознаки; + - низький рівень вираженості ознаки; - - ознака не виражена.

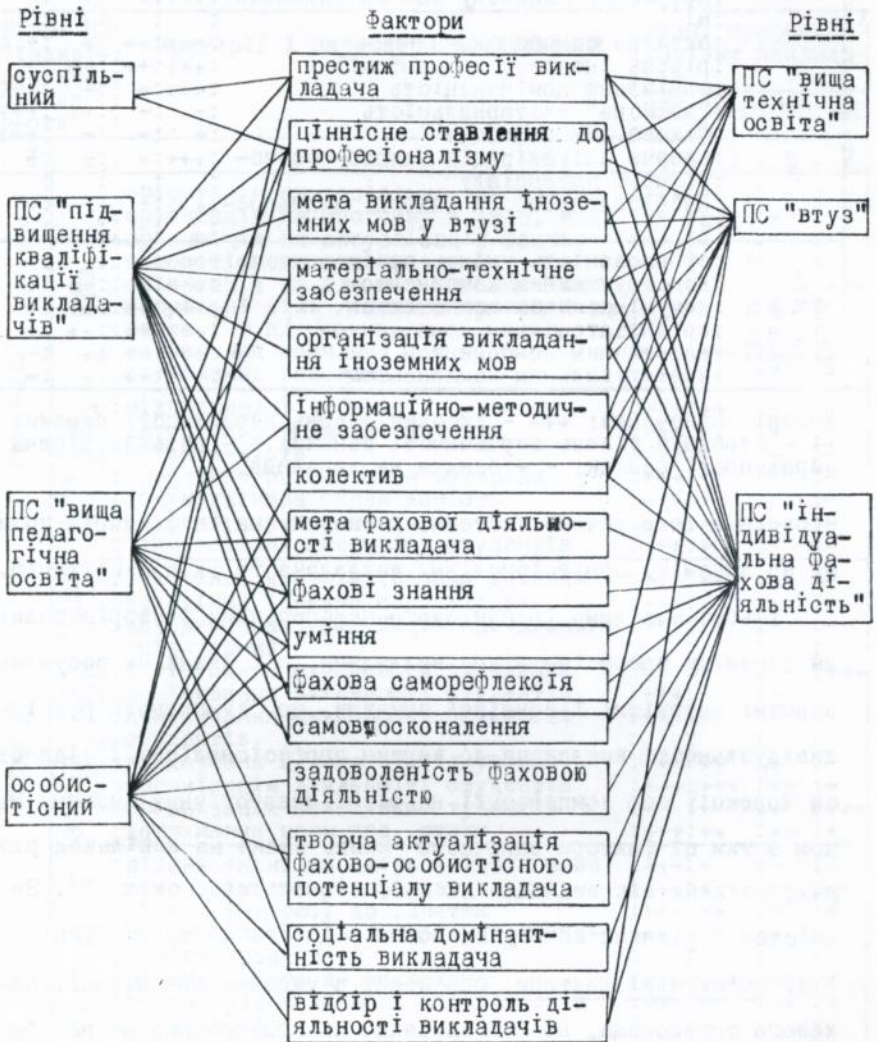
проведено теоретичний системно-рівневий аналіз факторів впливу на динаміку професіоналізму викладача та їх класифікацію.

Усього виділено 16 психолого-педагогічних факторів впливу на динаміку професіоналізму викладача, під якими ми розуміємо основні внутрішні і зовнішні причини, що зумовлюють рух індивідуальності викладача до вершин професіоналізму і піддаються корекції або компенсації на рівні педагогічних систем. Разом з тим ці фактори одночасно мають вплив на декількох рівнях, на яких діє викладач як професіонал /див. схему 3/. За змістом і рівнями впливу їх можна віднести до трьох груп:

1. Об'єктивні фактори, пов'язані з умовами організації фахового середовища, на які викладач як професіонал не має безпосереднього впливу. До цієї групи ми віднесли:

1/ фактор мети вивчення іноземної мови в технічному вузі. Вплив цього фактора полягає у тому, що на даному етапі мета

РІВНЕВИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ДИНАМІКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ
ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТЕХНІЧНОГО ВУЗУ

вивчення іноземної мови у вузі лише деякою мірою відповідає соціальному замовленню суспільства, а це знаходить своє відображення у недосконалості навчальних програм, у "дискримінації

іноземної мови як навчального предмета" /О.Б.Семенець/ ;

2/ фактор інформаційно-методичного забезпечення;

3/ фактор матеріально-технічного забезпечення;

4/ фактор організації викладання іноземних мов /недостатня кількість навчальних годин, велика кількість студентів у групах, неврахування при комплектації навчальних груп рівня знань та здібностей студентів з іноземної мови/;

5/ фактор відбору та контролю фахівців /неадекватність фахового відбору при прийомі на роботу, відсутність здорової конкуренції між викладачами/;

6/ фактор колективу.

II. Суб'єктивні фактори, тобто такі, що безпосередньо пов'язані з викладачем як суб'єктом фахової діяльності. Вплив цих факторів може свідомо регулюватися і коригуватися самим викладачем. У цю групу входять:

1/ фактор мети фахової діяльності викладача /усвідомлення мети фахової діяльності і співвіднесення її з метою і вимогами, які ставить суспільство/;

2/ фактор знань;

3/ фактор умілості;

4/ фактор фахової саморефлексії /адекватність оцінки себе як професіонала/;

5/ фактор самовдосконалення;

6/ фактор задоволеності фаховою діяльністю;

7/ фактор творчої актуалізації фахово-особистісного потенціалу викладача /нестандартне розв'язання фахових завдань, розширення рамок фахової діяльності/.

III. Об'єктивно-суб'єктивні фактори, які діють на всіх рівнях і безпосередньо впливають на об'єктивні і суб'єктивні

фактори. До них відносяться:

1/ фактор ціннісного ставлення до професіоналізму /недооцінка суспільного, фахового, особистісного значення професіоналізму як якісної характеристики діяльності/;

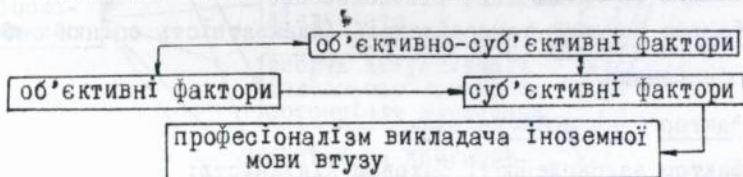
2/ фактор престижу професії викладача /падіння соціального статусу викладача/;

3/ фактор соціальної домінантності /високий рівень відповідальності за результати своєї праці, почуття обов'язку перед суспільством в цілому і перед окремими людьми/.

У ході дослідження встановлено, що досягнення викладачем вищого рівня професіоналізму можливе тоді, коли він орієнтується у першу чергу на внутрішні фахово-особистісні резерви /суб'єктивний чинник/, а не на зовнішні умови фахової діяльності /об'єктивний чинник/. Тому безпосередній вплив на динаміку професіоналізму викладача мають саме суб'єктивні фактори, а об'єктивні і об'єктивно-суб'єктивні - опосередкований /див. схему 4/.

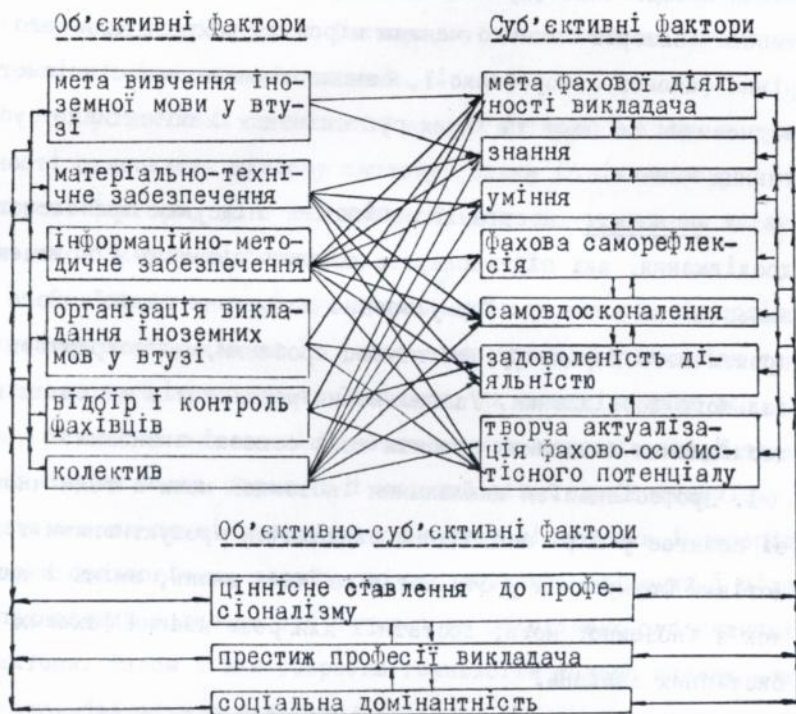
Схема 4

ВПЛИВ СУБ'ЄКТИВНИХ, ОБ'ЄКТИВНО-СУБ'ЄКТИВНИХ ТА ОБ'ЄКТИВНИХ ФАКТОРІВ НА ДИНАМІКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВИКЛАДАЧА

Разом з тим результати нашого дослідження дозволили констатувати, що існує не тільки вплив однієї групи факторів на іншу, але і взаємний вплив факторів у межах групи, а також окремих факторів однієї групи на окремі фактори іншої групи /див. схему 5/. Як видно із схеми, існує системний зв'язок

ВЗАЄМНИЙ ВПЛИВ ОБ'ЄКТИВНИХ, ОБ'ЄКТИВНО-СУБ'ЄКТИВНИХ
ТА СУБ'ЄКТИВНИХ ФАКТОРІВ

між суб'єктивними та об'єктивно-суб'єктивними факторами як усередині груп, так і на рівні груп в цілому /усі без винятку фактори є взаємопов'язаними/. Група об'єктивних факторів характеризується **однобічністю** впливу на групу суб'єктивних факторів і **частковою** однобічністю впливу на групу об'єктивно-суб'єктивних факторів /остання впливає на фактор мети вивчення іноземної мови у втузі, фактор відбору та контролю фахівців, фактор колективу/. Високий рівень системності зв'язку між об'єктивно-суб'єктивними та суб'єктивними факторами може бути основою для часткової компенсації негативного впливу

об'єктивних факторів, що доведено у ході дослідження /а саме тим, що у процесі фахової діяльності викладачі вищого рівня професіоналізму підпадають під негативний вплив об'єктивних факторів значно меншою мірою за рахунок високого рівня фахової саморефлексії, самовдосконалення, ціннісного відношення до фаху та інших суб'єктивних і об'єктивно-суб'єктивних чинників/.

У висновках дисертації підбито підсумки проведеного дослідження, які підтверджують основну гіпотезу і положення, винесені на захист; сформульовано положення теоретичного і практичного характеру; визначено проблеми, що потребують подальшого дослідження. Узагальнення результатів дисертаційного дослідження дозволило зробити такі основні висновки:

1. Професіоналізм викладання іноземної мови в технічному вузі полягає у мірі оволодіння викладачем продуктивними технологіями формування у студентів стійких знань, вмінь і навичок з іноземної мови, достатніх для розв'язання фахових і особистісних завдань.

2. Професіоналізм викладача іноземної мови технічного вузу - це цілісна динамічна система, структурними елементами якої є професіоналізм знань, професіоналізм педагогічного спілкування та професіоналізм самовдосконалення.

3. Експериментально підтверджено, що рівень професіоналізму викладача не тільки визначає рівень продуктивності індивідуальної фахової діяльності як педагогічної системи, але і знаходить кількісне і якісне відображення у структурних та функціональних елементах цієї системи.

4. Експериментально та теоретично обґрунтовано, що динаміка професіоналізму викладача іноземної мови технічного вузу за-

лежить від позитивного і негативного впливу чинників різних рівнів і змісту, а саме об'єктивних, об'єктивно-суб'єктивних та суб'єктивних. Безпосередній вплив на динаміку професіоналізму мають суб'єктивні фактори, а об'єктивні та об'єктивно-суб'єктивні – опосередкований.

5. Суб'єктивні та об'єктивно-суб'єктивні фактори в сукупності становлять цілісну систему. Вплив на цю систему і на окремі фактори, що в неї входять, може компенсувати негативний вплив об'єктивних факторів.

6. Доведено, що існує прямиий зв'язок між рівнем професіоналізму викладачів та їх уявленнями про професіоналізм та фактори його підвищення. Оскільки, як показало наше дослідження, більшість викладачів іноземних мов закладів вищої технічної освіти мають середній і низький рівні професіоналізму, слід внести певні корективи у систему підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів, що передбачають свідомий і цілеспрямований вплив на суб'єктивні та об'єктивно-суб'єктивні фактори. Разом з тим розробка технологій такого впливу може стати предметом подальшого вивчення.

До подальших напрямів дослідження ми відносимо теоретичний аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду, лонгітюдне дослідження професійної кар'єри педагогів вищого рівня професіоналізму та авторських систем їх діяльності, а також розробку проблем, пов'язаних із механізмами формування у професіонала фахової мотивації, саморефлексії, потреби в актуалізації фахово-особистісного потенціалу.

Основний зміст і результати роботи відображені у таких публікаціях:

I. Методичний посібник з англійської мови для студентів

II курсу машинобудівного факультету. - Луцьк: ЛІІ, 1995. - 96 с. /У співавторстві з Л.Я.Харченко, авторських аркушів 48. Англ. мовою/.

2. Посібник з ділової англійської мови для студентів спеціальності 0701 "Економіка і управління в машинобудуванні". - Луцьк: ЛІІ, 1993. - 110 с. /У співавторстві з Я.А.Голдованським, Л.І.Титарчук, Л.Я.Харченко, авторських аркушів 30. Англ. мовою/.

3. Акрмеологічні закономірності динаміки інтересу до професії у викладачів іноземних мов // Матеріали ХLII наукової конференції професорсько-викладацького складу і студентів ВДУ. - Луцьк: "Вежа", 1996. - Ч.ІІ. - С. 236-237.

4. Технологія застосування активних методів у процесі вивчення іноземних мов у технічному вузі // Педагогічна технологія в сучасному вузі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. - Луцьк: "Вежа", 1995. - С. 67 /у співавторстві з Г.І.Кримською/.

5. Професіоналізм педагогічної діяльності та проблеми ментальності, духовності, саморозвитку особистості // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: Тези доповідей та матеріали міжнародної науково-практичної конференції. - Київ-Луцьк, 1994. - Ч.ІІ. - Розділ ІІ. - С.378-379 /у співавторстві з Г.І.Кримською/.

6. Acmeological Generalities of a Foreign Language Image Formation in Technical Institutions of Higher Education // New Strategies and Practices in TESOL: 1st National TESOL Ukraine Conference Papers. - Vinnytsia, 1996. - P. 80-81.

Panchuk V.V. Psychological and Pedagogical Factors of a High School Teacher Professionalism Growth. Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Pedagogy (speciality 13.00.04 - professional pedagogy). Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education, Ukrainian Academy of Pedagogical Sciences, Kiev, 1996.

It is stated that a high school teacher professionalism dynamics depends on a positive and negative influence of subjective, objective and objective-subjective factors. Groups of objective and objective-subjective factors have an intermediary impact on a professionalism dynamics, and the group of subjective factors turns out to influence it directly.

Панчук В.В. Психолого-педагогические факторы повышения профессионализма преподавателя высшей школы /на материале преподавания иностранного языка в техническом вузе/. Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 - профессиональная педагогика. Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 1996.

Установлено, что динамика профессионализма преподавателя иностранного языка технического вуза зависит от негативного и позитивного влияния объективных, объективно-субъективных и субъективных факторов. Экспериментально доказано, что группа субъективных факторов имеет непосредственное влияние на динамику профессионализма преподавателя, а объективные и объективно-субъективные факторы - опосредованное.

Ключові слова: професіоналізм; рівні професіоналізму; фактори впливу на динаміку професіоналізму: об'єктивні, суб'єктивні, об'єктивно-суб'єктивні.

B. Stauf

1120961

АВ 35.763

АВ. 35.763

підписано до друку 15.09.96 р.. Формат А-5
кількість друкованих аркушів 2400
замовлення № 130
м.Луцьк пр.Болі,13 МП "Зоря-плюс"